

reizen

Te voet

Een rondje
om Rhenen

19

Birmingham

Industrieel erfgoed
en UB40 gaan hand
in hand

23

Rheingold en
Nibelungen

Xanten ligt aan een voormalige tak van de Rijn. Het stadje kan worden beschouwd als opvolger van de stad Ulpia Colonia Traiana, een van de grootste Romeinse nederzettingen langs de Rijn.

tekst JOOST VERMEULEN foto's RÉNIE VAN DER PUTTE

De dubbele stadspoort Klever Tor.

Acheologisch park: stadsmuur met torens en

Vanuit de uiterwaarden van de Rijn trekt op kalme herfst- en voorjaarsdagen vaak een mooie mist door het middeleeuwse stadje Xanten. De smalle straatjes vullen zich met een geheimzinnige nevel, waarin alle stadsgeluiden langzaam worden opgenomen. In het gelige, gefilterde licht lijken de torens van grote kathedraal te zweven boven het enorme koorgebouw. En op het plein voor de kerk druipen oude bomen. Dit is een plek voor mystiek en raadsels. Hier kun je als je heel goed luistert de Rijndochters het Nibelungenlied horen fluisteren in de populieren.

Xanten, het van oorsprong middeleeuwse stadje, ligt ongeveer vijftig kilometer stroomopwaarts van Nijmegen aan een voormalige tak van de Rijn. Rondom een oeroude begraafplaats, waar volgens de legende drie Romeinse soldaten werden begraven nadat ze vanwege hun geloof de marteldood hadden gevonden, verrees ergens in de achtste eeuw een klein christelijk gebedshuis. Dankzij de populariteit van de daar bewaarde relikwieën – vooral voor de beenderen van de heilige Victor, de leider van het drietal martelaren, kwamen veel pelgrims – werd deze kerk al snel een belangrijk bedevaartsoord.

Rond 1250 was Xanten, een verbastering van het Latijnse *ad sanctos* (in de nabijheid van de heilige) zelfs al uitgegroeid tot een volwaardige stad die werd bestuurd door de broer van de bisschop van Keulen. Toen deze laatste in 1253 besloot tot het bouwen van een nieuw groot godshuis in zijn stad, kon zijn broeder in Xanten natuurlijk niet achter blijven. Ook hij gaf opdracht tot de bouw van een nieuwe kathedraal, gewijd aan de heilige Victor.

De vergelijking met Keulen gaat nog verder, want net als in Keulen duurde het meer dan honderd jaar voordat het koorgebouw van de nieuwe kathedraal in Xanten klaar was. Alleen in Xanten volgde de rest van de kerk vrij snel daarna, terwijl in Keulen de kathedraal pas in de negentiende eeuw definitief werd afgebouwd.

Zoals zoveel steden en dorpen in het Rijnland heeft ook Xanten zwaar geleden aan het einde van de Tweede Wereldoorlog. Tijdens de ultieme poging van de geallieerden om een van de laatste nog intact zijnde bruggen over de Rijn te veroveren, lag Xanten middenin de vuurlinie. Van de middeleeuwse bebouwing rond het marktplein heeft slechts één gebouw de genadeloze bombardementen en dagen durende beschieting redelijk ongeschonden overleefd. In dit zogeheten gotische huis, dat op de hoek van de markt staat, bevindt zich nu een goed lopend restaurant waar tijdens het hoogseizoen de gasten op de zolderverdieping op een middel-

‘Een zegen voor
archeologen’

eeuwse maaltijd in stijl getrakteerd worden. Dat de stad ondanks de enorme verwoestingen nu toch nog zo’n authentieke indruk maakt, komt omdat men in Xanten vrijwel direct na het einde van de oorlog aan de wederopbouw is begonnen. En daarbij werd zo veel mogelijk ge-

Het Römer Museum.

bruikgemaakt van wat er nog aan bruikbaar uit de puinhopen kon worden geborgen.

“Ik herinner mij dat nog geen drie weken nadat de oorlog formeel was afgelopen, alle vrouwen hier in de straat al bezig waren om zo veel mogelijk bouw materiaal uit de puinhopen te vissen. De resten van de eeuwenoude dakbalken werden verzaagd tot planken voor nieuwe vloeren. En met de hand bikten we het kalk van middeleeuwse stenen. We kregen geloof ik een halve cent per schoongemaakte steen,” aldus een oudere bewoonster van de stad in het herinneringsboek dat in 1995 werd uitgegeven ter gelegenheid van het feit dat de oorlog vijftig jaar daarvoor was beëindigd.

Hergebruik van oud materiaal was trouwens iets wat men in de geschiedenis van Xanten eerder had toegepast. Want eeuwen hadden de inwoners van Xanten gebouwd met oude stenen die ze vonden tussen de Romeinse ruïnes in de omgeving.

“Toen men bij de restauratie van de kathedraal deze stenen met Latijnse inscripties tegenkwam, heeft men ze zo teruggeplaatst dat ze voortaan voor iedereen te zien zouden zijn,” vertelt de gids die de rondleiding door de grote kerk doet.

Hij wijst op twee stenen die aan de buitenkant van de kerk op ooghoogte in een van de steunberen zijn ingemetseld. En inderdaad ontwaren we daar twee nauwelijks leesbare regels tekst. Volgens onze begeleider betreft het bouwinscriptie uit de eerste eeuw van onze jaartelling. “Van een steenhouwer die werkzaam was bij de bouw van het theater. Deze inscriptie is bijzonder omdat we hem heel precies kunnen dateren en ook het gebouw waar hij oorspronkelijk voor bedoeld was daardoor kennen. Maar we weten zeker dat voor veel meer stenen in dit gebouw geldt dat ze van Romeinse herkomst zijn. Sterker nog, we denken nu dat onze kerk voor negentig procent uit hergebruikt ma-

de Haventempel (links).

Acheologisch park: Burginatioport.

teriaal bestond. En al dat materiaal kwam daarvandaan.”

Met een brede armzwaai wijst Peter Friese, de directeur van de plaatselijke VVV, naar het noorden. Daar, nog geen kilometer buiten de middeleeuwse muur, lag namelijk Ulpia Colonia Traiana, een van de grootste nederzettingen die de Romeinen langs de Rijn hebben gebouwd. In grootte vergelijkbaar met die bij Keulen en Trier.

“Dat het middeleeuwse Xanten ontstaan is rondom het Romeinse grafveld, dat buiten de stadspoort, lag, is voor ons archeologen een zegen,” aldus Carl Mischmann, verbonden aan het archeologisch park Xanten, het grootste historische themapark van Duitsland en de top-attractie van Xanten. “Weliswaar hebben de ruïnes van deze stad eeuwen als een openbare steengroeve gefunctioneerd, maar in tegenstelling tot vrijwel alle andere Romeinse nederzettingen is het gebied van Ulpia Colonia Traiana, nadat het er-

gens rond 420 definitief werd verlaten, nooit meer bebouwd. De contouren en de fundamenteën van de Romeinse stad zijn dus in al die eeuwen vrijwel onaangetast gebleven. En op een aantal punten, zoals in de noordoosthoek van de stad, stonden aan het begin van de vorige eeuw zelfs nog restanten van de stadsmuur overeind.”

Hoewel men dus al sinds de vroege middeleeuwen van het bestaan van deze oude stad wist, is het systematisch onderzoek ervan pas aan begin van de jaren dertig van de vorige eeuw op gang gekomen. De resultaten waren direct zo spectaculair, dat nog voor het begin van de Tweede Wereldoorlog de gedachte opkwam om het hele stadsgebied op te graven en waar mogelijk de oorspronkelijke gebouwen op dezelfde plek te reconstrueren. Toch duurde het nog tot in de jaren zestig voordat dit plan werkelijk tot uitvoer werd gebracht.

Daarna is het razendsnel gegaan.

Nu zijn belangrijke delen van de stadsmuur, twee complete poorten, de grote tempel, het circus, de herberg en een aantal woonhuizen opnieuw opgebouwd, en de totale stadsmuur is door middel van een metershoge beukenhaag in het landschap aangegeven.

Daardoor ziet het geheel er van

door zijn vorm de bezoeker ook een indruk geven van de grandeur van dit belangrijkste sociale trefpunt uit de Romeinse tijd. Het gebouw bestaat uit een centrale hal, die hetzelfde volume had als de centrale hal van het badhuis dat hier tweeduizend jaar geleden ook stond, met daaraan vastgebouwd een aantal kleinere gebouwen, waar zich de secundaire voorzieningen van het badhuis bevonden. Het centrale deel van de nieuwbouw is ook even hoog als het origineel, ruim 25 meter. Om het gevoel van ruimte dat dit gebouw zo kenmerkte te handhaven, is de opstelling van het museum als het ware opgehangen in de hal. Het resultaat is verbluffend.

Het benadrukt niet alleen heel erg het interne volume, het zorgt er ook voor dat de voorwerpen op een uiterst fraaie en inspirerende manier tentoongesteld worden. Via oplopende gangen worden telkens een soort eilanden bereikt waar de verschillende aspecten van het leven

in deze oude Romeinse stad worden belicht.

Door de enorme omvang en de kwaliteit van de vondsten die er in de loop der jaren in deze Romeinse stad zijn gedaan, kan men het verhaal van de stad in dit museum ook heel goed laten zien. Prachtige gebruiksvoorwerpen, bronzen beelden, ceremonieel wapentuig en schitterende glaswerk getuigen van een stad met een meer dan gemiddelde welvaart. Die rijkdom wordt ook geïllustreerd door de grote aantallen gouden munten en ander kostbaarheden die hier zijn gevonden. De allereerste gouden voorwerpen werden overigens al ontdekt in middeleeuwen. En die schatten gaven aanleiding tot het ontstaan van de mythe van een ongekende gouden schat die hier door de goden van de Rijn was begraven; het beruchte ‘Rheingold’.

Dat ‘Rheingold’ duikt ook op in een andere mythe die in de omgeving van Xanten zijn oorsprong zou hebben, namelijk die van de Nibelungen. Xanten wordt dan ook wel de Nibelungen- of Siegfriedstad genoemd. En wie hier op een mooi mistige dag rondloopt langs de oude stadswallen en slechts zijn eigen voetstappen hoort weerklinken op het plein voor de kathedraal, die kan zich daar wat bij voorstellen.

Xanten is prima te bereiken met het openbaar vervoer. Een goede treinverbinding met Dortmund en er gaan bussen naar alle plaatsen in de omgeving. De lokale VVV heeft een assortiment aan wandel- en fietsroutes, waaronder een die de oorspronkelijke Romeinse weg volgt, zowel richting Nijmegen als naar Keulen en verder.
www.xanten.de

‘Na 420 nooit meer bebouwd’

buiten ook als een echte stad uit. Het meest spectaculaire resultaat tot nog toe is het gloednieuwe museum, dat gebouwd is op de fundamenteën van het grootste badhuis van de stad. Het moderne gebouw volgt niet alleen de contouren van het originele gebouw, maar moet,